

ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд

нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорьдугаар зүйлд “Монгол Улсын Их Хурал бол төрийн эрх барих дээд байгууллага мөн бөгөөд хууль тогтоох эрх мэдлийг гагцхүү Улсын Их Хуралд хадгална.” гэж, Хорин тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно.” гэж, Хорин наймдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Улсын Их Хурал үйл ажиллагааны зохих салбар, чиглэлээр Байнгын хороодтой байна.” гэж, мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “... Байнгын болон бусад хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно.” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны ирцийг бүрдүүлж бодлого тодорхойлох, асуудал шийдвэрлэх, гишүүдийн санал хураалтад оролцож буй байдал, парламентад хэлэлцэж буй асуудлаарх улс төрийн зөвшилцлийг хангах, гишүүний ёс зүйн асуудалд онцгой анхаарч Монгол Улсын Үндсэн хуулиар хүлээлгэсэн онцгой бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж, ард түмнийг төлөөлөн төрийн эрх барих үндсэн үүргээ нэр төртэй биелүүлэх бодит хэрэгцээ шаардлага үүссэн байгааг тоон үзүүлэлтүүд харуулж байгаа тул Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт, бүтээмж, бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх байдлын үр нөлөө, парламентын эргэх холбоо, ил тод, хүртээмжийг сайжруулах, гишүүдийн хууль тогтоох, хянан шалгах бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх хууль зүйн тогтолцоо бүрдүүлэх шаардлагатай гэж үзэн Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг санаачлан боловсрууллаа.

2024 оны 05 дугаар сарын 16-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг шинэчлэн найруулж батлахдаа 11 Байнгын хороотой ажиллахаар тусгасан бол 2025 оны 07 дугаар сарын 09-ний өдөр Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг баталж Байнгын хороодын тоог 8 болгож, харин Байнгын хорооны харьяанд 15 дэд хороо ажиллахаар тусган баталсан байна.

Улмаар 2025 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд холбогдох Байнгын хороодын харьяанд ажиллаж буй дэд хороодын хуралдсан байдлыг дүгнэж үзвэл Тусгай хяналтын дэд хороо, Ёс зүйн дэд хороо, Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо, Хүний эрхийн дэд хороо, Боловсрол, шинжлэх ухааны дэд хороод 1-2 удаа хуралдсан бол бусад дэд хороод хуралдаагүй байна.

Иймд Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтыг оновчлох, үйл ажиллагааг боловсронгуй болгон сайжруулах, бодлогын шийдвэрийг илүү мэргэшсэн байдлаар хэлэлцэн уялдаа холбоотой, нэгдмэл байдлаар гаргах, мэргэшсэн Байнгын хороодод түшиглэсэн парламентыг бэхжүүлэх зорилтын хүрээнд үйл ажиллагаа нь хангалтгүй дэд хороодын тоог цөөлж, шаардлага, ач холбогдол нь хэвээр буй зарим асуудлаар Байнгын хороодыг нэмж байгуулан ажиллуулах нь зөв гэж үзсэн болно.

Төслийн үзэл баримтлалд тоочсон тодорхой үндэслэл, шаардлага болон энэхүү танилцуулгын хүрээнд дээр дурдсан үндэслэлээр Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг дараах хүрээнд санаачлан боловсруулав.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд зарчмын шинжтэй дараах зохицуулалтыг тусгав. Үүнд:

2.1. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны зохион байгуулалтыг оновчлох хүрээнд:

Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын; Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн; Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын; Өргөдлийн; Төрийн байгуулалтын; Төсвийн; Хууль зүй, хүний эрхийн; Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн; Цахим хөгжил, хиймэл оюуны бодлогын; Эдийн засгийн; Эрүүл мэнд, нийгмийн бодлогын 11 Байнгын хороотой байхаар боловсруулж, эрхлэх асуудлыг хуваарилав.

✓ Байнгын хороодыг сэргээн байгуулсантай холбоотойгоор, түүнчлэн практикт хэт олон дэд хороо байгуулж, улмаар дэд хороо холбогдох Байнгын хорооны эрхлэх асуудлыг ялгамжтай тогтоогоогүйгээс үүссэн асуудлыг шийдвэрлэж, Байнгын хороодын эрхлэх асуудлын тодорхой хэсгийг дагнан хариуцуулахаар Тусгай хяналтын; Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдал; Ёс зүйн; Төсвийн зарлагын хяналтын; Хууль сахиулах ажиллагааны тусгай хяналтын; Хүний эрхийн; Тогтвортой хөгжлийн зорилгын нийт 7 дэд хороодтой байхаар төсөл боловсруулж, дэд хороодын тоог наймаар цөөлөв.

✓ Байнгын хороог 11 болгосонтой холбогдуулан Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнийг хуульд нийцүүлэн тогтоож, асуудал хариуцсан сайд нь холбогдох Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд орох өөрчлөлт хийлээ. Байнгын хорооны дарга нар

хүндэтгэн үзэх шалтгаантайгаас бусад үед нэгдсэн хуралдаанд заавал оролцож Байнгын хорооны эрхлэх асуудалтай холбоотой асуултад хариулах үүрэгжүүлсэн зохицуулалт хийлээ.

2.2. Улсын Их Хурлын гишүүдийн ирц, саналаа биечлэн өгөх хөшүүрэг бий болгох, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх хүрээнд:

✓ Ээлжит чуулганы хугацаанд гишүүний ирц, саналаа биечлэн өгсөн байдал, чуулганы хуралдаанд асуулт асуусан, үг хэлсэн тоо, дотоод, гадаад албан томилолт, хууль тогтоомжийн төсөл санаачилсан, хамтран санаачилсан, ажлын хэсэг ахалсан, бүрэлдэхүүнд нь ажилласан, хянан шалгах үйл ажиллагаанд оролцсон байдал болон хууль тогтоомжийн төслийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал, хариуцлага хүлээсэн эсэх талаарх мэдээллийг бодит цагийн горимоор олон нийтэд ил тод, тогтмол мэдээлэхээр;

✓ Гишүүн саналаа заавал биечлэн өгөхийг хуульчлах буюу гишүүн Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж буй аливаа асуудлаар саналаа өгөхдөө заавал идэвхтэй үйлдлээр саналаа илэрхийлэхээр;

✓ Хууль тогтоомжийн төслийн анхны болон эцсийн хэлэлцүүлгийг шаардлагатай гэж үзвэл Байнгын хорооны хуралдааны явцад гишүүний горимын саналаар төслийн хэлэлцүүлгийг мэтгэлцээний горимд шилжүүлэхээр;

✓ Гишүүн хууль тогтоох, хуулийн биелэлтэд хяналт тавих бүрэн эрхээ шударгаар хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн гишүүний баримтлах ёс зүйн нийтлэг хэм хэмжээ, шаардлагыг Улсын Их Хурлын гишүүний ёс зүйн дүрэмд тусгах бөгөөд хууль тогтоох, хуулийн биелэлтэд хяналт тавих бодит оролцооны байдлыг үндэслэн гишүүнд Ёс зүйн дэд хороо ёс зүйн хариуцлага тооцдог, сонгогчдод мэдээлдэг байх үр нөлөө, бүтээмжид чиглэсэн хариуцлагын тогтолцоо бүрдүүлэхээр;

✓ Ёс зүйн дэд хорооны бүрэлдэхүүний хүлээн зөвшөөрөгдөх байдлыг нэмэгдүүлэх, Улсын Их Хурлын аль нэг дэд дарга хуулиар тогтоосон чиг үүргийнхээ хүрээнд Ёс зүйн дэд хороог удирддаг байхаар тус тус зохицууллаа. Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг болон гишүүний ёс зүйн дүрэм зөрчсөн гишүүнд хүлээлгэх хариуцлагын төрөл, түүнийг хүлээлгэх нөхцөлийг тодорхой хуульчилна. Улсын Их Хурлаас батлан гаргаж буй хууль тогтоомжийн чанарыг сайжруулах хүрээнд Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагаанд Тамгын газраас үзүүлж буй үнэлгээ, дүн шинжилгээг сайжруулах зохицуулалт хийнэ.

2.3. Улсын Их Хурлын эргэх холбоо, хүртээмж, ил тод байдлыг сайжруулах, сонгогчдод мэдээллийг тогтмол хүргэх тогтолцоо бүрдүүлэх хүрээнд:

✓ Гишүүдийн хууль тогтоох, хуулийн биелэлтэд хяналт тавих бүрэн эрхээ хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа мэдээллийг бодит цагийн горимоор иргэдэд тогтмол мэдээлэх байнгын тогтолцоо бүрдүүлэхээр;

✓ Улсын Их Хурлын даргыг сонгох хуралдааныг хэлэлцүүлэгтэйгээр явуулахаар өөрчлөхөөр;

✓ Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа нь тусгай хэрэгцээт иргэдийн мэдээлэл авах, хуульд заасан тохиолдолд оролцох боломжийг хангахуйц хүртээмжтэй байх, Улсын Их Хурлын мэдээ, мэдээллийг нийтэд дамжуулахдаа дохионы хэл, товч бичгэн тайлбар зэргийг оруулж тусгай хэрэгцээт иргэдийн мэдээлэл авах, оролцох хүртээмжийг хангахаар;

✓ Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ иргэн, байгууллагаас ирүүлсэн санал, хүсэлтийг судлан шийдвэрлэсэн байдал, түүний мөрөөр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, шийдвэрийнхээ талаарх мэдээллийг нэгтгэн сар бүр тогтмол мэдээлдэг байх тогтолцоо бүрдүүлэхээр;

✓ Улсын Их Хурал шаардлагатай гэж үзвэл улс орны нийгэм, эдийн засаг, эсхүл цаг үеийн шинжтэй хэлэлцэж байгаа хуулийн төслийн талаар Улсын Их Хурлын цахим хуудас, төрийн үйлчилгээний нэгдсэн систем, харилцаа холбооны хэрэгслээр иргэдээс санал авах ажлыг зохион байгуулах боломж бүрдүүлэхээр;

✓ Улсын Их Хурлаас баталсан хууль тогтоомжийн ач холбогдол, үр нөлөөг иргэдэд зориулан энгийн, ойлгомжтой, богино хэмжээний дүрс, бичгэн болон зурган зэрэг хүртээмжтэй хэлбэрээр бэлтгэх тогтмол иргэдийг мэдээллээр хангадаг байхаар;

✓ Өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төсөл, хэлэлцүүлгийн явц болон баталсан хууль тогтоомжийн зохицуулалт, ач холбогдлыг хууль санаачлагч гишүүн, ажлын хэсэг, Байнгын хорооны дарга тайлбарлан таниулж, тогтмол мэдээлдэг байх

нөхцөлийг бүрдүүллээ. Нийтийн өргөдөлтэй холбоотой зохицуулалтыг нарийвчлан зохицуулна.

2.4. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд оролцож буй байдлыг үндэслэн гишүүнд итгэл үзүүлэх хууль зүйн механизм бүрдүүлэх хүрээнд:

✓ Гишүүдийн хууль тогтоох, хуулийн биелэлтэд хяналт тавих бүрэн эрхээ хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа талаарх мэдээлэл буюу ирц, саналаа биечлэн өгсөн байдал, чуулганы хуралдаанд асуулт асуусан, үг хэлсэн тоо, дотоод, гадаад албан томилолт, хууль тогтоомжийн төсөл санаачилсан, хамтран санаачилсан, ажлын хэсэг ахалсан, бүрэлдэхүүнд нь ажилласан, хянан шалгах үйл ажиллагаанд оролцсон байдал болон хууль тогтоомжийн төслийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал, хариуцлага хүлээсэн байдал зэргийг үндэслэн, хүссэн Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд нь оруулах, Байнгын, дэд хорооны даргаар сонгох зэрэг үр нөлөөтэй ажиллаж байгаа гишүүнд итгэл үзүүлэх хууль зүйн механизм бүрдүүллээ.

2.5. Улсын Их Хурлын хэлэлцэж буй асуудлаар улс төрийн зөвшилцлийг хангах, парламентыг үл хүндэтгэх үйлдэлд хариуцлага тооцох бодит механизмыг бүрдүүлэх хүрээнд:

✓ Улсын Их Хурлын бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх нөхцөлийг хангах хүрээнд хэлэлцэж байгаа аливаа асуудлаар Улсын Их Хурал дахь улс төрийн зөвшилцлийг хангах арга хэмжээ авахыг Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлгийн дарга нарт үүрэг болгох зохицуулалт оруулав.

✓ Хуралдаан даргалагч чуулганы хуралдааны явцад парламентыг үл хүндэтгэсэн үйлдэл гаргасан этгээдэд холбогдох хариуцлага хүлээлгэхээр томилох эрх бүхий этгээдэд албан бичиг илгээж, томилох эрх бүхий этгээд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаарх хариуг хуралдаан даргалагчид ирүүлэх бөгөөд ирүүлсэн мэдээллийг хуралдаан даргалагч хуралдаанд уншиж танилцуулах зохицуулалт хийлээ.

2.6. Хууль тогтоомжийн нийцлийг хангах, давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах хүрээнд:

✓ 2024 онд шинэчлэн баталсан Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн үзэл баримтлалаас өөрөөр хэрэгжүүлж байсан зарим зохицуулалтын найруулгыг үзэл баримтлалд нийцүүлэх, хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгахтай холбоотой өөрчлөлтийг боловсрууллаа.

✓ Тойргийн болон жагсаалтын гишүүдийн ажлын албаны орон тоог өөрөөр зохицуулсан байсныг тэгш байдлаар шийдвэрлэв.

✓ Тодорхой хугацаа хуулиар тогтоогоогүйн улмаас Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг гацаанд оруулж байсан асуудлыг хуулийн хугацаа тогтоов.

✓ Төсвийн хэлэлцүүлгийн үе шатыг өөрчилсөнтэй холбоотойгоор Улсын Их Хурлын хаврын ээлжит чуулганыг 03 дугаар сарын 10-ны өдөр эхлүүлэхээр өөрчиллөө.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь дараах ач холбогдолтой. Үүнд:

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд “Ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүний ирц, санал хураалтад биечлэн оролцсон байдал, гадаад, дотоод албан томилолт, хуулийн төсөл санаачилсан, хамтран оролцсон, ажлын хэсэг ахалсан, бүрэлдэхүүнд нь ажилласан, хянан шалгах үйл ажиллагаанд оролцсон байдал болон төслийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал, сахилгын шийтгэлийн талаарх мэдээллийг бодит цагийн горимоор Улсын Их Хурлын албан ёсны мэдээлэл, харилцаа холбооны сувгуудаар тогтмол нийтэд ил тод мэдээлэх”-ээр нэмж, Улсын Их Хурлын гишүүний Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд оролцож байгаа объектив бодит үзүүлэлтийг үндэслэн гишүүнд ёс зүйн хариуцлага оногдуулах, эсхүл Байнгын, дэд хорооны даргаар ажиллуулах итгэл хүлээлгэх тогтолцоо бүрдүүлснээр парламентын бүтээмж, үр нөлөөг дээшлүүлж, парламентад итгэх иргэдийн итгэлийг сайжруулна.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар өнгөрсөн хугацаанд боловсролын салбарт тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх, боловсролын хүртээмж, чанар, багш нарын хүртээмж, сургуулийн байрны хүртээмжийг сайжруулж, 3 ээлжээр хичээллэж буй тоо хэмжээг бууруулж, хүүхдүүдийн хүмүүжил, төлөвшил, боловсролын чанар сайжрах, Монгол Улсын цөлжилт, газрын доройтлыг шийдвэрлэх урт хугацааны бодлогын оновчтой шийдэл гаргах, Монгол Улсаас олон улсын өмнө хүлээсэн үүргээ нэр төртэй биелүүлэх, байгалийн баялгаас хараат Монгол Улсын эдийн засгийг төрөлжүүлж, олон тулгуурт болгох гарц болсон хүнс, хөдөө, аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарын бүтээмжийг сайжруулах, эрх зүйн таатай орчин бүрдүүлэх, түүнчлэн өгөгдөлд суурилсан мэдээлэл, дүн шинжилгээ хийж шийдвэр гаргахад үр өгөөжтэй ашиглах, цахим парламентыг хөгжүүлэх, кибер аюулгүй байдлыг хангах, шинжлэх ухаан, технологи, инновацын хувь нэмрийг дээшлүүлж, төр, хувийн

хэвшил, судалгааны байгууллагын хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, судалгааны үр дүн, оюуны өмч, шинэ технологийг үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд нэвтрүүлэх боломж болгох үр дүнтэй хөшүүрэг болно гэж үзлээ.

Ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүний ирц, саналаа биечлэн өгсөн байдал, гадаад, дотоод албан томилолт, хуулийн төсөл санаачилсан, хамтран оролцсон, ажлын хэсэг ахалсан, бүрэлдэхүүнд нь ажилласан, хянан шалгах үйл ажиллагаанд оролцсон байдал болон төслийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал, сахилгын шийтгэлийн талаарх мэдээллийг бодит цагийн горимоор Улсын Их Хурлын албан ёсны мэдээлэл, харилцаа холбооны сувгуудаар тогтмол нийтэд ил тод мэдээлнэ.

Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа нь тусгай хэрэгцээт иргэдийн мэдээлэл авах, хуульд заасан тохиолдолд оролцох боломжийг хангахуйц хүртээмжтэй байна. Улсын Их Хурлын мэдээ, мэдээллийг олон нийтийн цахим сүлжээгээр дамжуулахдаа дохионы хэл, товч бичгэн тайлбар (титр) зэргийг оруулж тусгай хэрэгцээт иргэдэд мэдээллийг бүрэн хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Улсын Их Хурлын хэлэлцэх асуудлын тов, дараалалд багтсан асуудал, Улсын Их Хурлаар батлагдсан хууль тогтоомж болон Улсын Их Хурлаар аливаа асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэх явцын талаарх тогтмол мэдээлнэ. Тамгын газар Улсын Их Хурлаас баталсан хууль тогтоомжийн ач холбогдол, үр нөлөөг иргэдэд зориулан энгийн, ойлгомжтой, богино хэмжээний дүрс, бичгэн болон зурган хэлбэрээр бэлдэж Байнгын хорооны дарга, Ажлын хэсгийн ахлагч болон бүрэлдэхүүнд нь ажилласан гишүүн нийтэд мэдээлнэ.

Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ иргэн, байгууллагаас ирүүлсэн санал, хүсэлтийг судлан шийдвэрлэсэн байдал, түүний мөрөөр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, шийдвэрийнхээ талаарх мэдээллийг багцлан ээлжит чуулганы хугацаанд нээлттэй мэдээлнэ.

Түүнчлэн Улсын Их Хурал Үндсэн хуульд заасан бүрэн эрхээ бүрэн хэрэгжүүлэх хууль зүйн боломж нэмэгдэж, иргэдийн амьдралд тулгамдаад буй бодит асуудлыг шийдвэрлэх, төрд итгэх иргэдийн итгэл сэргэх, Улсын Их Хурлын Байнгын хорооны эрхлэх асуудлын хүрээ оновчтой болж, Улсын Их Хурлын дотоод зохион байгуулалт сайжирна.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 42.5 дахь хэсгийг “Гишүүн батлагдсан төсөвт зардалдаа багтаан зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч тус бүр нэгийг ажиллуулж болно. Гишүүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгчийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг тогтоох итгэлцүүрийг Улсын Их Хурал батлах” гэж өөрчилснөөр Улсын Их Хурлын гишүүдэд хуулиар тогтоогоод байсан ялгамжтай байдлыг арилгаж, ард түмнийхээ элч байж, нийт иргэн, улсынхаа ашиг сонирхлыг төлөөлөн ажиллах боломжийг нээнэ.

Эдгээр хуулийн төслүүд нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, Хууль тогтоомжийн тухай болон холбогдох бусад хууль тогтоомжтой нийцсэн болно.

ХУУЛЬ САНААЧЛАГЧ

--oOo--